

De moord op de gebroeders de Witt (Deel 2)

In deel 1 was te lezen hoe de tegenstellingen tussen de staatsgezinden en prinsgezinden ontstaan zijn en specifiek die tussen Johan de Witt en Willem III. In dit deel gaan we kijken wat er gebeurd is rondom de moord. Zet dus je CSI bril op en oordeel zelf!

Het rampjaar is begonnen. De gebroeders de Witt worden door middel van pamfletten (ouderwetse propaganda) zwart gemaakt. Zij krijgen de schuld van het rampjaar en de militaire mislukkingen. Op 6 augustus word Cornelis de Witt naar de gevangendoor over gebracht nadat hij beschuldigd is van het beramen van een moordcomplot tegen Willem III. De getuige Willem Tichelaer, een barbier met twijfelachtige en louche reputatie, verklaarde dat Cornelis de Witt hem had ingehuurd om de prins te vermoorden.

Cornelis en Willem gaven tegenstrijdige verklaringen af, Cornelis ontkende uiteraard. De rechtbank achtte genoeg bewijs om Cornelis te martelen om de “waarheid te achterhalen”. De martelingen duurde 3,5 uur maar Cornelis hield vol onschuldig te zijn. Hij kreeg op 19 augustus te horen dat hij verbannen was en mocht vertrekken mits hij de proceskosten betaald had. Waarschijnlijk kreeg hij dit vonnis omdat de rechters het niet durfde hem vrij te spreken gezien de volkswoede tegen de gebroeders de Witt die inmiddels door de prinsgezinde was aangewakkerd. Cornelis wilde het vonnis aanvechten maar zover kwam het niet.

De moord

Het is 20 augustus 1672. Naast de ingang van de Nieuwe Kerk werd een vel papier geplakt waarop te lezen stond :

“Belzebub schrijft uit de hel

Dat Kees de Wit haast komen zel

Hij (ver)wagt hem in korte dagen

Maer zijn kop moet eerst zijn afgeslagen

En zijn broer is ook een schelm

En (rechter) Bennebroek is vol schemerij

En zij zullen varen als hij.”

De toon was gezet. De broers en de rechters moesten oppassen. Cornelis de Witt kreeg zijn vonnis voorgelezen in de Gevangendoor. Iets wat ongebruikelijk was voor die tijd maar als reden werd gegeven dat ze Cornelis de Witt niet durfde te vervoeren omdat zij bang waren voor geweld van gepeupel.

Toch leek dit niet logisch aangezien er zelfs halverwege de ochtend nog niemand te vinden was bij de Gevangendoor. Het Binnenhof, waar normaal het vonnis voorgelezen werd, zou met twee ingangen zelfs beter af te zetten zijn geweest dan de Gevangendoor.

Prud’homme stelt in zijn boek dat een ooggetuige, de heer Copmoijer die advocaat was in Den Haag, de heren Tromp, Zuylestein en Odijck al vroeg in de ochtend wel aanwezig waren in een herberg dicht bij de Gevangendoor.

Johan de Witt arriveerde bij de Gevangenpoort. Hij is daarheen gegaan nadat een dienstmeisje hem het nieuws had gebracht dat Cornelis de Witt vrij mocht vertrekken zodra hij de proceskosten had betaald. Nadat Cornelis kort uitlegde aan zijn broer wat er had afgespeeld vroeg Johan de Witt aan zijn assistent een kopie van het vonnis te halen. Johan de Witt wilde zich voorbereiden om het vonnis aan te vechten.

Nadat het vonnis bekend was geworden was er voor de Haagse bevolking geen twijfel meer mogelijk. Cornelis de Witt was schuldig aan een moordplan op de prins.

Tichelaer, die getuigde tegen Cornelis de Witt, was ook was vrijgelaten. Eenmaal vrijgelaten hield hij opruiende toespraken voor de toegestroomde burgers en liep naar het binnenhof, zoveel mogelijk mensen opjuttend.

Het gerucht kwam dat er boeren uit het Westland op weg waren naar Den Haag om de plaats te plunderen en ook burgers uit Delft schenen van plan te zijn om daaraan mee te doen. Huizen werden dichtgetimmerd en winkels gesloten. Meer was er niet nodig om veel volk naar de Gevangenpoort te doen stromen.

Ondertussen verzamelde de Haagse Schutterij (een soort plaatselijke militie) zich bij de Gevangenpoort. Uit eigen zeggen om de gebroeders de Witt te beschermen. Gezien de schutterij uit de Haagse bevolking bestond, Oranjegezinden, is het maar de vraag of dit een goede bescherming was voor de gebroeders de Witt.

De Haagse schutterij stond algemeen bekend als één van de radicaalste anti-de Wittgezinden, zo ook de magistraat van dienst Van Banchem. Onder de Haagse Schutterij was er een man genaamd Hendrick Verhoeff die op diverse manieren zijn moordplannen duidelijk maakte en andere schutters ophitste. Van hem komt ook een getuige verklaring waarin hij beweerd de drijvende kracht te zijn bij de moord.

De Staten-Generaal, die bericht kreeg van de ophanden zijnde oproer, besloot om onmiddellijk de ruitery in het geweer te brengen. De Staten besloten eveneens de prins schriftelijk te verzoeken zo snel mogelijk naar Den Haag te komen om de rust te herstellen en daarbij enkele legercompagnies ruiters en infantristen te sturen om de veiligheid te verzekeren. Dit deed de prins niet.

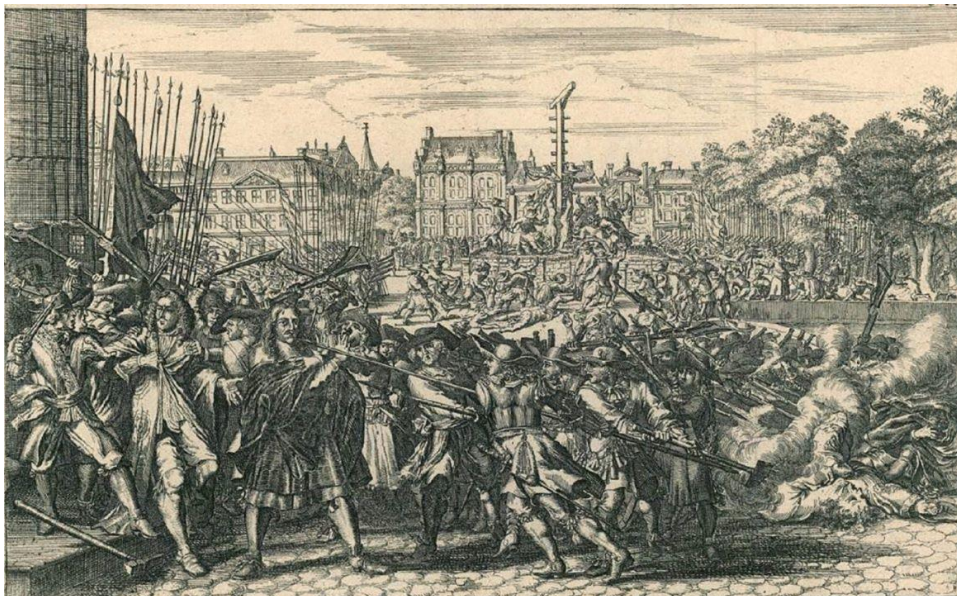
De sfeer sloeg steeds verder om. Er was een groep die wilde wachten tot de prins uit het legerkamp kwam om gerechtigheid te brengen. Er was een andere groep die eiste dat de gebroeders de Witt naar het schavot gingen. De laatste groep kreeg steeds meer aanhangers. Het dagelijks bestuur werd niet goed geïnformeerd over deze gebeurtenis, waarschijnlijk ook omdat enkele bestuurders, zoals Van Banchem openlijk meewerkten aan het moordscenario. Het gerucht van de boeren uit het Westland werd nu steeds sterker en uiteindelijk werd gevraagd aan de ruitery nu echt strategische posities in te nemen bij de invalswegen om Den Haag te beschermen tegen plundersaars. Hierdoor kwam de weg vrij.

Ondanks dat in principe de wegen nu open lagen voor burgers en schutterij om de gebroeders te vermoorden gebeurde dit niet meteen. Het blijkt dat het makkelijk was om te roepen dat de gebroeders de Witt dood moesten maar om het daadwerkelijk te doen was een tweede.

De kamer met de gebroeders de Witt wordt bestormd

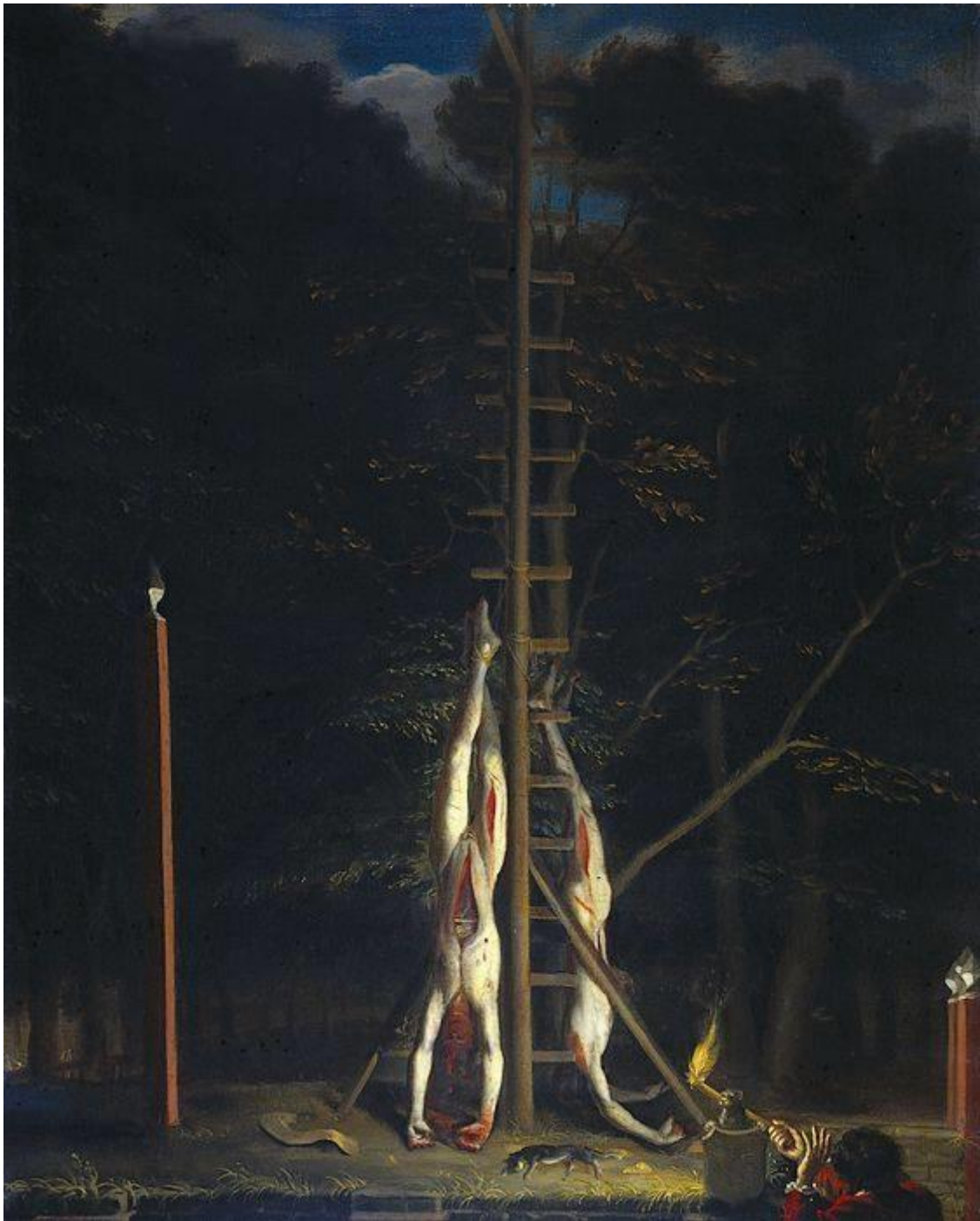
Drank bleek een goed middel om de fanatiekste schutters over de drempel te krijgen. Toch bleven de schutters aarzelen. Zuylestein, Odijck en Tromp grepen hierop in. Zij lieten vijftien schutters bij zich komen en zeiden: "Mannen, 't gaet nu nae den avont, indien je iets goeds voor de Prince van Orange in 't sin hebt, 't is nu tijt.'

Johan de Witt buiten de gevangenpoort.

De schutters onder leiding van Verhoeff forceerden de deur en stormden naar binnen. Ze sleurden de gebroeders naar buiten. Cornelis de Witt kon slecht lopen door de martelingen en omdat hij last had van jicht. Hij struikelde en werd overlopen. Een klunten mensen sprongen op hem en sloegen hem dood.

Zijn broer Johan werd omsingeld door schutters en door het hoofd geschoten door Maerten van Valen. Toen hij zijn hoofd wilde oplichten werd hij met geweer kolven neer geslagen en met messen gestoken. Er kon nu niet meer getwijfeld worden of ook hij dood was. Hierna kwam het gepeupel naar voren en begon met de verminkingen.

De lichamen van de gebroeders de Witt op het Groene Zoodje – Jan de Baen, ca. 1672-1702 (Rijksmuseum Amsterdam)

Moordenaars vervolgd

De moordenaars van de gebroeders de Witt, of ze nu daadwerkelijk de moorden hebben gepleegd of dat ze de menigte opruide, kregen geld of een goede positie van prins Willem III. Erg bijzonder natuurlijk en dit pleit niet voor de onschuld van Willem III en of de moord hem niet goed uitkwam.

Met voorbedachten rade of niet?

Het politieke klimaat rondom de moord is gebouwd zodat de Prins kon terugkeren en de staatsgezinden konden worden afgezet. De pamflettenregen waarin de staatsgezinde regenten en Johan en Cornelis de Witt in het bijzonder zeer negatief werden afgebeeld en met de dood bedreigd bewijst dit. Werkelijkheid werd de wens van de prinsgezinde toen Johan de Witt aftrad, twee weken voor zijn dood. Staatsgezinde werden opgepakt en vervangen door aanhangers van Willem III. De bevolking geloofde niet meer in het staatsgezinde regime en zijn "ware vrijheid".

Het tegengeluid komt van Jan Blokker, hij stelt in zijn artikel dat het nooit bewezen is of te bewijzen valt dat Willem III daadwerkelijk iets wist van de moord en dat het belonen van de daders daar ook geen bewijs voor is. Hij stelt dan ook dat de moord niets anders was dan de ultieme uiting van woede van de oranjegezinde bevolking.

Na wat ik gelezen heb in de diverse boeken en verhalen ben ik daar verre van zeker van en lijkt het mij zelfs erg onwaarschijnlijk dat Willem III niets af wist van de moordplannen, en mocht hij het niet geweten hebben is heeft hij er zeker niets aan gedaan om het te voorkomen.

Als hij de moord echt niet zelf heeft beraamd kwam deze hem in ieder geval wel bijzonder goed uit. De moord was in ieder geval een zeer krachtig en duidelijk signaal van Willem III naar de staatsgezinden was; Ik heb nu de macht.

Nawoord

Dit zijn stukken uit mijn scriptie die ik heb geschreven voor mijn opleiding tot geschiedenis docent. Mocht je de hele scriptie willen lezen stuur mij dan een bericht.

-Paulus Historicus

Boeken:

1. Prud'Homme van Reine, R. (maart 2013), *Moordenaars van Jan de Witt*, plaats:uitgeverij
2. Dreiskämper, P. (1998). *'Redeloos, reddeloos, radeloos': de geschiedenis van het rampjaar 1672*, Hilversum: Verloren
3. Deursen, A. Th. van (2004). *De last van veel geluk : de geschiedenis van Nederland, 1555 – 1702*. Amsterdam: Bakker
4. Panhuysen, L. (2009). *Rampjaar 1672 : Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte*. Amsterdam: Atlas
5. Wielinga, F. (2012). *Gechiedenis van Nederland*, Amsterdam: Boom